

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎี

วิทยานิพนธ์เรื่องผลกระทบจากการท่องเที่ยว และการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บนเส้นทางศึกษาธรรมชาติสำนักงานอุทยาน-หนองผักชี อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีแนวความคิดที่สำคัญและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นต่อไปนี้

1. การท่องเที่ยวและผลกระทบจากการท่องเที่ยว
2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. แผนการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
4. นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
5. อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่
6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. การท่องเที่ยวและผลกระทบจากการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว (Tourism) เป็นการนันทนาการ (Recreation) รูปแบบหนึ่ง ที่เกิดขึ้นระหว่างเวลาว่างที่มีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเป็นการเดินทางจากที่หนึ่ง ที่มักหมายถึงที่อยู่อาศัยไปยังอีกที่หนึ่งซึ่งถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม โดยมีแรงกระตุ้นจากความต้องการในด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านการปฏิสัมพันธ์ และด้านสถานะหรือเกียรติคุณ (Lawson, Baud and Bovy, 1977 อ้างถึงใน สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย [วท.], 2542)

การเดินทางของแต่ละคนไปท่องเที่ยวในที่แห่งหนึ่ง ย่อมมีจุดมุ่งหมาย วิธีการ และความพึงพอใจที่แตกต่างกัน จึงเกิดรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ตามมิติต่าง ๆ จำแนกได้ดังนี้

มิติด้านทรัพยากร

- Natural Tourism
- Cultural Tourism
- Historical Tourism
- Event Tourism

Rural Tourism

Endemic Tourism

มิติด้านกิจกรรม

Wilderness Tourism

Adventure Travel

Natural History Tourism

Alternative Tourism

Experience Travel

Cultural Travel

Value – added Travel

Entertainment

Sport

Recreation

มิติด้านการตลาด

Mass Market

Elite Market

Back Packing Market

Individual Market

International Market

Domestic Market

มิติด้านการจัดการ

Sustainable Tourism

Conservation Tourism

Ecotourism

ในกระบวนการการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพลิดเพลิน และมีความสุขจากการท่องเที่ยว ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ มีลักษณะเฉพาะเหมาะกับบางพื้นที่ และบางกลุ่มนักท่องเที่ยว ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน มีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกที่แตกต่างกัน รวมทั้งมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบที่เกิดขึ้น

กิจกรรมการท่องเที่ยว	พื้นที่	ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น
กิจกรรมการท่องเที่ยวธรรมชาติ ชื่นชมธรรมชาติและผจญภัย		
1. เดินป่า	<ul style="list-style-type: none"> - ป่า เขา - พื้นที่ที่มีความลาดชัน - ลำน้ำ/เกาะแก่ง - น้ำตก - เฝิงผา/หน้าผา - ถ้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> - ชยะมูลฝอย - เสียงดัง - เหยียบย่ำต้นไม้/ ตัดกิ่งไม้ - รบกวนการวางไข่ของนก/ การผสมพันธุ์สัตว์ - เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชน
2. ศึกษาธรรมชาติ	<ul style="list-style-type: none"> - ป่า เขา ทุ่งหญ้า - ภูเขา - ถ้ำ - หน้าผา - เชื้อน/อ่างเก็บน้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> - ชยะมูลฝอย - เสียงดัง - ทำลายทัศนียภาพ ชีต/เขียนบนป้าย, หิน, ต้นไม้
3. ส่องสัตว์/ดูนก	<ul style="list-style-type: none"> - ป่า เขา ทุ่งหญ้า - ป่าชายเลน - ภูเขา 	<ul style="list-style-type: none"> - รบกวนการวางไข่และการผสมพันธุ์ของนก
4. เที่ยวถ้ำ/น้ำตก	<ul style="list-style-type: none"> - ถ้ำและบริเวณรอบถ้ำ - น้ำตก/บริเวณโดยรอบ 	<ul style="list-style-type: none"> - ชยะมูลฝอย - ชูต/เขียนผนังถ้ำทำให้เสียทัศนียภาพ - เหยียบย่ำต้นไม้
5. พายเรือ (แคนู, คะยัค เรือใบ/เรือใบ กระดานโต้ลม)	<ul style="list-style-type: none"> - ทะเล เชื้อน อ่างเก็บน้ำ - ลำน้ำ/เกาะแก่ง 	<ul style="list-style-type: none"> - รบกวนบริเวณวางไข่/ ผสมพันธุ์ของสัตว์น้ำ - ชยะมูลฝอย - เสียงดัง

ตารางที่ 1 กิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบที่เกิดขึ้น (ต่อ)

กิจกรรมการท่องเที่ยว	พื้นที่	ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น
6. ดำน้ำดูปะการัง	<ul style="list-style-type: none"> - ทะเล/ ชายฝั่งทะเล - เกาะ/ กองหิน - แนวปะการัง 	<ul style="list-style-type: none"> - ปะการังถูกทำลายโดยการทอดสมอเรือ - น้ำมันปนเปื้อน - การเหยียบย่ำ การเก็บปะการัง
7. ตั้งแคมป์	<ul style="list-style-type: none"> - ป่า – เขา/ทุ่งหญ้า - ชายฝั่งทะเล - พื้นที่โล่ง/พื้นที่สาธารณะ 	<ul style="list-style-type: none"> - ขยะมูลฝอย - สิ่งปฏิกูล - เสียงดัง - ไฟไหม้ - รบกวนที่อยู่ของสัตว์
8. ล่องแพ/ล่องแก่ง	<ul style="list-style-type: none"> - ลำน้ำ/เกาะแก่ง 	<ul style="list-style-type: none"> - ตัดไม้ทำแพ - ขยะมูลฝอย - รบกวนการวางไข่ของสัตว์น้ำ
9. นั่งช้าง/ขี่ม้า	<ul style="list-style-type: none"> - ป่า/ภูเขา - ชุมชน ทุ่งหญ้า 	<ul style="list-style-type: none"> - เหยียบย่ำต้นไม้
10. ถ่ายรูป บันทึกภาพ/เสียง	<ul style="list-style-type: none"> - ป่าเขา/ทุ่งหญ้า - ภูเขา - ถ้ำ - น้ำตก - เิงผา/หน้าผา 	
11. ศึกษาท้องฟ้า/ดูดาว	<ul style="list-style-type: none"> - พื้นที่โล่ง - บนที่สูงที่ไม่มีเมฆหมอกบดบัง - ชายหาดที่โล่ง - เกาะ/แก่ง 	<ul style="list-style-type: none"> - อาจมีปัญหาขยะมูลฝอย - ต้องการที่พัก

ตารางที่ 1 กิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบที่เกิดขึ้น (ต่อ)

กิจกรรมการท่องเที่ยว	พื้นที่	ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น
12. ขี่จักรยาน/ท่องเที่ยว (เสือภูเขา)	- ป่า - เขา - พื้นที่ที่มีความลาดชัน	- เสียงดัง - ชยะ - ตัดทำลายกิ่งไม้ - ความปลอดภัย
13. ปีนเขา/ไต่เขา	- ภูเขา - หน้าผา	- ตัดทำลายกิ่งไม้ - การพังทลายของดิน/หิน
14. ตกปลา	- ลำน้ำ/เกาะแก่ง - เชื้อน/อ่างเก็บน้ำ - ทะเล	
กิจกรรมการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม		
15. ชมความงาม/ความเก่าแก่ มีลักษณะเฉพาะตัว	- โบราณสถาน - มรดกโลก	- ชยะมูลฝอย - ความแออัดในชุมชน - เสียงจากยานพาหนะ
16. ศึกษาประวัติความเป็นมา ของแหล่ง	- ชุมชน/วัด - โบราณสถาน - มรดกโลก	- ชยะมูลฝอย - ความแออัดในชุมชน - เสียงจากยานพาหนะ
17. ชมงานศิลปวัฒนธรรม	- แหล่งศิลปะต่าง ๆ (วัด, วัง, ชุมชน)	- ชยะมูลฝอย - ความแออัดในชุมชน - เสียงจากยานพาหนะ - ขีดเขียน จับต้อง
18. ร่วมกิจกรรม เรียนรู้ พฤติกรรม	- เทศกาลงานประเพณี - ชุมชน - บ้านหัตถกรรมและ ศิลปกรรม	- การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม - การแลกเปลี่ยนที่ไม่ครบถ้วน

ตารางที่ 1 กิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบที่เกิดขึ้น (ต่อ)

กิจกรรมการท่องเที่ยว	พื้นที่	ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น
19. ศึกษาเรียนรู้ของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง	<ul style="list-style-type: none"> - บ้านศิลปกรรม - หัตถกรรม - ตลาด 	<ul style="list-style-type: none"> - เสี่ยงจากยานพาหนะ - ความแออัดในชุมชน - การเอาวัดเอาเปรียบหลอกลวง
กิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าจะจัดระบบจัดการ		
20. ล่องเรือ	<ul style="list-style-type: none"> - ลำน้ำ เกาะแก่ง - เชื้อน/อ่างเก็บน้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> - น้ำมันปนเปื้อน - ขยะมูลฝอย - ของเสีย สิ่งปฏิกูล - เสี่ยง - รบกวนสภาพทางนิเวศวิทยา
21. ชมทิวทัศน์	<ul style="list-style-type: none"> - เชื้อน/อ่างเก็บน้ำ - ป่า - เขา - ถ้ำ - น้ำตก - ทะเล - สวนสาธารณะ 	<ul style="list-style-type: none"> - ขยะมูลฝอย - เสี่ยงดัง - ทำลายทัศนียภาพ ขีดเขียนลงบนต้นไม้ ถ้ำ ป่า
22. พักผ่อนปิกนิก	<ul style="list-style-type: none"> - น้ำตก - ชายฝั่งทะเล - เชื้อน/ อ่างเก็บน้ำ - พื้นที่สาธารณะ - สวนสาธารณะ 	<ul style="list-style-type: none"> - ขยะมูลฝอย - เสี่ยงดัง

ตารางที่ 1 กิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบที่เกิดขึ้น (ต่อ)

กิจกรรมการท่องเที่ยว	พื้นที่	ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น
23. เล่นน้ำ/ว่ายน้ำ/อาบแดด	- ลำน้ำ/เกาะแก่ง/น้ำตก - ทะเล - อ่างเก็บน้ำ บึง	- ชยะมูลฝอย - มลภาวะทางน้ำ
24. นมัสการ กราบไหว้ตาม ความเชื่อ	- วัด - โบราณสถาน	- ชยะมูลฝอย - เสียงจากยานพาหนะ - ความแออัดในชุมชน
25. ถ่ายภาพ	- โบราณสถาน/วัด - เทศกาลงานประเพณี	- เหยียบย่ำต้นไม้ - ทำลายระบบนิเวศ - ชยะมูลฝอย
26. ชม/เล่นกีฬา	- สนามกีฬา	- รบกวนพื้นที่
27. ประชุม สัมมนา	- ในเมือง/สถานบริการ - ในแหล่งบริการพื้นที่ อนุรักษ์	- เสียง
28. บันเทิง	- ในเมือง/สถานบริการ - จัดขึ้นในพื้นที่ท่องเที่ยว	- อาจมีกิจกรรมที่เสื่อมเสีย ศีลธรรมและยาเสพติด - เสียงรบกวน

ที่มา : สถาบันสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้พัฒนามาจากการท่องเที่ยวที่เรียกว่า Nature-based Tourism ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เมื่อการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้เป็นที่นิยมมากขึ้น ได้ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และการล่มสลายทางวัฒนธรรมตามมา ในภายหลังจึงได้พัฒนารูปแบบของการท่องเที่ยวที่เหมาะสมที่ยังคงคำนึงถึงการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเรียกว่า Sustainable Tourism หรือการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ในการประชุม Globe 90 ณ ประเทศแคนาดา ได้ให้คำจำกัดความ การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน หมายถึง " การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลัง การท่องเที่ยวนี้ หมายถึง การจัดการทรัพยากร เพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม ความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย "

การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนมีหลักการ ดังนี้

1) Using Resource Sustainably

การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคมและ วัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญ และเป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว

2) Reducing Over- Consumption and Waste

การลดการบริโภคที่มากเกินไปจนเกินความจำเป็น และการลดของเสียจะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยว

3) Maintaining Diversity

การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

4) Integrating Tourism into Planning

การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่นและการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว

5) Supporting Local Economics

การท่องเที่ยวที่ส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยพิจารณาด้านราคา และคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย

6) Involving Local Communities

การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของชุมชนท้องถิ่นในกิจกรรมการท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชากรและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยว

7) Consulting Stakeholders and the Public

การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ ระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นในการที่จะร่วมงานไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหา และลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

8) Training Staff

การฝึกอบรมบุคลากร โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อบุคลากรในท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วยยกระดับการบริการการท่องเที่ยว

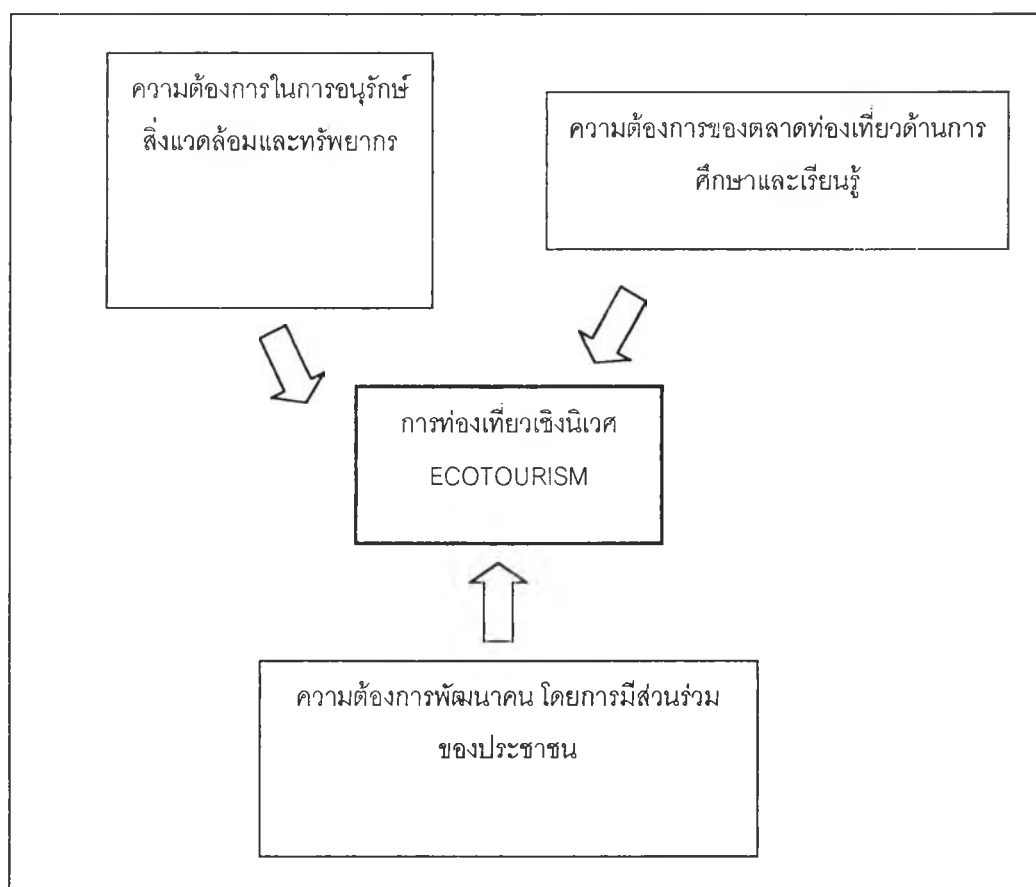
9) Marketing Tourism Responsibly

การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูล จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจ และเคารพในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และจะช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

10) Undertaking Research

การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหา และเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และนักลงทุน

ภายใต้ความต้องการของประเทศในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์และการสร้างเสริมระบบประชาธิปไตย ประกอบกับกระแสของโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะจากการประชุม “Earth Summit” ที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2535 มีส่วนผลักดันให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐบาล กับภาคเอกชน ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน ดังรูปที่ 1

รูปที่ 1 กระแสความต้องการ Ecotourism

ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542

- 1) กระแสความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก ทั้งในแง่การอนุรักษ์ในระดับท้องถิ่น จนถึงการอนุรักษ์ ป้องกัน และแก้ไขวิกฤตการณ์ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ
- 2) กระแสความต้องการของตลาดท่องเที่ยวในด้านการศึกษา เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นความต้องการที่มีมากขึ้นในหมู่นักท่องเที่ยวและในทุกส่วนของสังคม เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีความรู้และมีความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- 3) กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มาจากรากหญ้า อันจะเป็นหลักประกันที่จะให้การพัฒนามีทิศทางที่ถูกต้อง มีการกระจายรายได้ที่เหมาะสม เป็นไปตามความต้องการของผู้ที่อยู่ในพื้นที่มากขึ้น

จาก 3 กระแสนี้ จึงเกิดแนวความคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยตรง และต่อระบบการจัดการการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งต่อรูปแบบการท่องเที่ยวขึ้น ทางเลือกในการท่องเที่ยวใหม่ (New Tourism หรือ Alternative Tourism) เป็นความพยายามที่จะตอบสนองความต้องการดังกล่าว ซึ่งการจัดระบบการจัดการการท่องเที่ยวที่กล่าวถึงมากที่สุดคือ Ecotourism โดยเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศและการรักษาระบบนิเวศเป็นสำคัญ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

Hector Ceballos – Lascurain แห่งสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ เป็นบุคคลแรกที่ได้บัญญัติความหมายของ Ecotourism ขึ้นในปี 1983 ว่า “Ecotourism เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ชื่นชม ศึกษา เรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น”

“ Ecotourism is tourism that consists in traveling to relatively undisturbed or uncontaminated natural areas with the specific objective of studying, admiring, and enjoying the scenery and its wild plants and animals, as well as any existing cultural manifestations (both past and present) found in these areas. ” (Ceballos-Lascurain, อ้างถึงใน วท.,2542)

ความหมายของ Ecotourism มีความแตกต่างกันไปตามพื้นที่ ภูมิประเทศ และทิศทางการปฏิบัติของผู้ให้ความหมาย ในมิติที่แตกต่างกัน ดังนี้

IUCN ได้ให้ความหมายของ Ecotourism ไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม เป็นการเดินทางไปเยี่ยมเยียนที่ไม่รบกวนพื้นที่ธรรมชาติ ได้รับความเพลิดเพลิน ประทับใจในคุณค่าของธรรมชาติหรือวัฒนธรรม โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ การมีผลกระทบจากการท่องเที่ยวให้น้อยที่สุด และเพิ่มรายได้ให้กับคนในท้องถิ่น (Ceballos-Lascurain,1996)

Ecotourism (*noun*) : the practice of touring natural habitats in a manner meant to minimize ecological impact (Webster Dictionary, 1989 อ้างถึงใน วท.,2542)

สมาคมการท่องเที่ยวอนุรักษ์ธรรมชาติ ในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้ความหมายของ Ecotourism ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายไปสู่แหล่งธรรมชาติต่าง ๆ เพื่อความเข้าใจในวัฒนธรรมและธรรมชาติของสถานที่นั้น โดยไม่รบกวนและเปลี่ยนแปลงสภาพทางชีววิทยาของพื้นที่ โดยให้ชาวบ้านโดยรอบมีรายได้จากการท่องเที่ยวด้วย (เพื่อนธรรมชาติ, 2537)

The Ecotourism Society อ้างถึงใน Western (1993) ได้ให้คำจำกัดความของ Ecotourism ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อพื้นที่ธรรมชาติ ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น

Ecotourism (การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มาจากคำว่า Ecology และ Tourism) มีความหมายในลักษณะเดียวกัน โดยมีความหมายอย่างง่าย ๆ คือ การท่องเที่ยวโดยเข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติ ซึ่งต้องมีการให้ความรู้ทางนิเวศวิทยาจากผู้ที่มีความรู้ในเรื่องนั้นๆ อย่างแท้จริงเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เข้าไปมีความรู้เพิ่มขึ้น ปัจจุบัน ความหมายนี้ยังได้รวมไปถึงสภาพทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต

ความเป็นอยู่ของประชากรในท้องถิ่น ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Endemic) ที่ต้องรักษาไว้ การท่องเที่ยวแบบ Ecotourism จึงมุ่งเน้นการสัมผัสธรรมชาติและท้องถิ่นอย่างแท้จริง (วท., 2537)

Nelson (1994) ได้ให้คำจำกัดความและคุณลักษณะของ Ecotourism ไว้ว่า Ecotourism หรือ Responsible tourism หรือ Sustainable tourism หรือ low-impact tourism โดย Ecotourism เป็นคำที่ถูกใช้มากที่สุด ซึ่งเหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีความตระหนักรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อมและผู้สนใจในการศึกษาธรรมชาติ Ecotourism เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งนักอนุรักษ์วิทยาและนักท่องเที่ยวสนใจทำงานร่วมกันเพื่อส่งมอบคุณภาพสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการปกป้องการท่องเที่ยว Ecotourism จะมุ่งเน้นการส่งเสริมและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยผ่านทางกรท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็เป็นกลวิธีที่สำคัญ ในการคงไว้ซึ่งความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ

James R. Bultler ได้ให้คำจำกัดความลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องกับประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

- จะต้องสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสิ่งแวดล้อมในเชิงบวก (Environmental Ethic)
- ไม่ทำลายทรัพยากรและความสมบูรณ์ของแหล่งท่องเที่ยว
- ใส่ใจในคุณค่าภายในตามธรรมชาติมากกว่าสิ่งแปลกปลอมภายนอก
- เป็นศูนย์กลางแห่งชีวิตในเชิงปรัชญามากกว่าศูนย์กลางแห่งมนุษย์ ดังนั้นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourists) จะยอมรับธรรมชาติตามสภาวะเดิม มากกว่าการปรับเปลี่ยนสภาวะแวดล้อมอย่างมากมาย เพื่อความสะดวกสบายส่วนตัว
- Ecotourism ต้องมีผลดีต่อทรัพยากร สภาพแวดล้อมต้องได้รับประโยชน์สุทธิจากกิจกรรม แม้ว่าจะมีผลพลอยได้อยู่บ่อย ๆ จากประโยชน์ด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง หรือ วิทยาศาสตร์
- เป็นประสบการณ์โดยตรงกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ
- มีความคาดหวังความพึงพอใจใน Ecotourism โดยวัดจากการรู้คุณค่า และจากการศึกษา ไม่ใช่จากการเสาะหาสิ่งเร้าใจ หรือการบรรลุผลทางกายภาพ องค์ประกอบอย่างหลัง เหล่านี้ สอดคล้องกับการท่องเที่ยวผจญภัย (Adventure Tourism) ซึ่งเป็นอีกแขนงหนึ่งของการท่องเที่ยวสภาพแวดล้อมป่า ธรรมชาติ (Nature Environment (wildland) Tourism)

- ทั้งผู้นำทางและผู้ติดตามท่องเที่ยว จะเตรียมตัวอย่างมากสำหรับประสบการณ์ที่จะได้รับโดยเพิ่มมิติความรู้ เชิงข้อมูลข่าวสาร และการเข้าถึงอารมณ์ (Scace,1993 อ้างถึงใน วท. , 2542)

นิยามของ Ecotourism ที่นำมาใช้สำหรับ Queensland Ecotourism Strategy คือ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ซึ่งมุ่งเน้นสิ่งดึงดูดใจทางธรรมชาติ (รวมทั้งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง) อันจะให้ทั้งการศึกษาเรียนรู้ แก่นักท่องเที่ยว และการเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนปลายทางเจ้าของพื้นที่

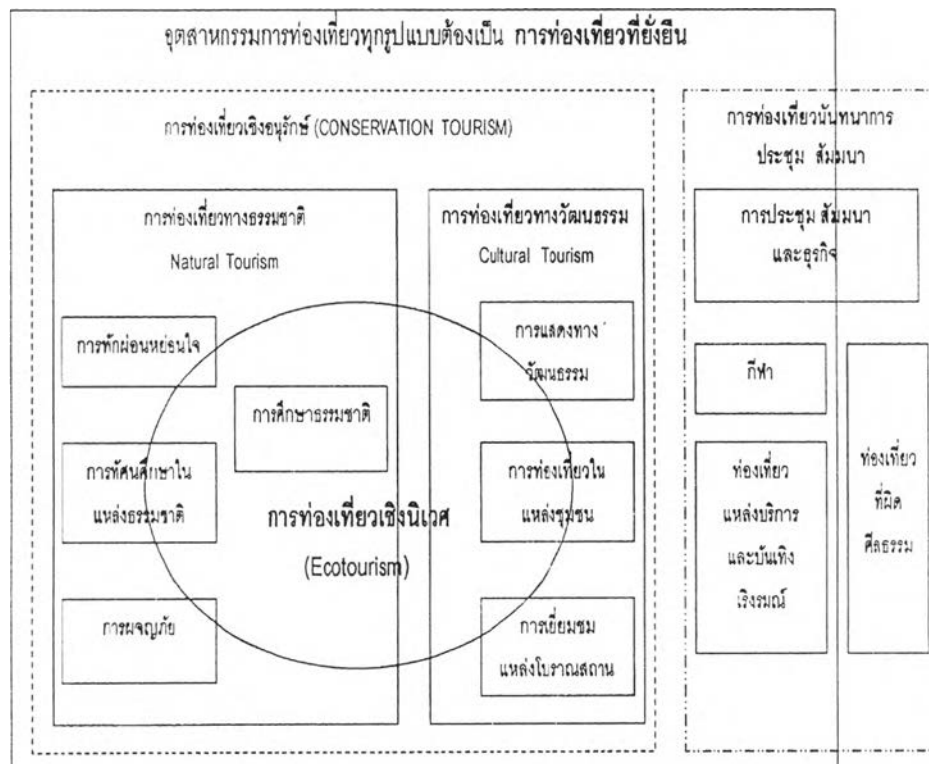
ต่อจากนั้นก็ยังมีผู้กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้แตกต่างกัน แต่สำหรับในประเทศไทย คณะกรรมการอักษรานุกรมภูมิศาสตร์ของราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า

“การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมและธรรมชาติ คือไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม นักท่องเที่ยวรู้คุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวและมีความรู้ด้านการอนุรักษ์ ซึ่งอาจได้รับจากนักวิชาการ คนท้องถิ่น หรือมัคคุเทศก์ รัฐอาจมีบทบาทเป็นผู้กำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวเพื่อมิให้มีจำนวนมากจนทำลายสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ ” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2541)

การปาฐกถาของ นายอานันท์ ปันยารชุน (2543) เรื่อง “นาร่องท่องเที่ยวไทยในปี 2000” นั้นได้กล่าวถึง Ecotourism ว่า เราแปลกันว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึงการท่องเที่ยวที่มุ่งพานักท่องเที่ยวไปชื่นชมธรรมชาติ และในขณะเดียวกันก็เป็นการท่องเที่ยวที่เคารพธรรมชาติด้วย

ในส่วนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้มอบหมายให้สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ศึกษาเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ และขอให้ราชบัณฑิตยสถานกำหนดความหมายของคำว่า Ecotourism ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2543)

อาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านของ การศึกษาธรรมชาติ การพักผ่อนหย่อนใจ การทัศนศึกษาในแหล่งธรรมชาติ การผจญภัย การแสดงทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวในแหล่งชุมชน และการเยี่ยมชมโบราณสถาน โดยมุ่งเน้นไปที่การศึกษาธรรมชาติเป็นหลัก ดังแสดงในรูปที่ 2

รูปที่ 2 รูปแบบของการท่องเที่ยวในประเทศไทย

ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย , 2542

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545)

แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย เริ่มมีขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา โดยในช่วงแรก เป็นการเริ่มต้นของรูปแบบการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาหาความรู้ พร้อมกับความสนุกสนานเพลิดเพลินในการเดินทางท่องเที่ยว กลุ่มนักท่องเที่ยวยังมีลักษณะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ และเป็นกลุ่มผู้สนใจพิเศษเฉพาะเรื่อง เช่น กลุ่มเดินป่า ดูนก ดำน้ำชมปะการัง และเดินชมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นยุคของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย

ต่อมาในช่วง พ.ศ. 2525 – 2535 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2530 รัฐบาลได้ประกาศให้เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้นเป็นอัตราเฉลี่ย 13.02% ต่อปี และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลายเป็นสาขาเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้กับประเทศสูงสุดเป็นอันดับ 1 เมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าส่งออกประเภทอื่น แต่ผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวหลักทั่วประเทศ ทำให้อัตราการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวเริ่มชะลอตัวลง จึงได้มีความพยายามที่จะสรุปบทเรียนที่ผ่านมา และนำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งได้ถูกยกขึ้นมาพิจารณาอย่างจริงจังในช่วงนี้

ในช่วงปี พ.ศ. 2536 – 2540 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้พยายามผลักดันให้เกิดมีนโยบายและมาตรการต่าง ๆ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม โดยได้กำหนดให้เป็นนโยบายและแนวทางหลักในการดำเนินงานอย่างชัดเจน ตั้งแต่ปี 2541 เป็นต้นมา ซึ่งได้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

และจากการพิจารณากิจกรรมที่นักท่องเที่ยวปฏิบัติในระหว่างการท่องเที่ยว สามารถแบ่งประเภทของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศไทย ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบเข้มข้น ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการศึกษารวมชาติ การเดินท่องป่า การดูนก/ส่องสัตว์ การเที่ยวถ้ำ การกางเต็นท์พักแรม การเดินป่า ละครเกาะ การศึกษารวมชาติ การดำน้ำดูปะการัง (น้ำลึก – น้ำตื้น) การล่องแพ เรือแคนูและคะยัค

2. นักท่องเที่ยวแบบกึ่งนิเวศ ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมแบบกึ่งนิเวศ ซึ่งอาจไม่มีการศึกษาระบบนิเวศ ได้แก่ การศึกษาท้องฟ้าและดวงดาว การปีนเขา ไต่เขา ชี้อัจฉริยะ เสือภูเขา ซาฟารีทัวร์และการตกปลา

จะเห็นว่า กิจกรรมท่องเที่ยวทั้ง 2 ประเภท ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่อยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเป็นหลัก เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพและมีการพัฒนาให้เป็นพื้นที่หลักในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย และจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศเป้าหมายหลักของประเทศไทย พบว่านักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จัดอยู่ในตลาดการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (Niche Market) จากการประเมินสัดส่วนของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นกลุ่มในประเทศเอเชีย รองลงมาเป็นกลุ่มอเมริกา อังกฤษ เยอรมัน และออสเตรเลีย ตามลำดับ

สำหรับลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่างประเทศในประเทศไทย ซึ่งประเมินจากประเภทและกิจกรรม พบว่าตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ยังจำกัดอยู่ในวงแคบและมีสัดส่วนไม่มากนัก และส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศประเภทเข้มข้น กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจเข้าร่วมมากที่สุด ได้แก่ การเดินท่องป่า (ค้ำแรม) ดำน้ำดูปะการัง ดูนก/ส่องสัตว์ การเดินป่าละเมาะ และการศึกษาธรรมชาติ ตามลำดับ โดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีช่วงอายุอยู่ระหว่าง 25 – 34 ปี และมีการปฏิบัติตนเป็นนักท่องเที่ยวที่มีความระมัดระวังต่อสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี

แม้ว่านักท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทยจัดอยู่ในกลุ่มตลาดที่ค่อนข้างจำกัด แต่ก็ยังเป็นกลุ่มที่มีระยะเวลาพำนักค่อนข้างยาวนานและมีกำลังซื้อค่อนข้างสูง ซึ่งในภาพรวมเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อตลาดการท่องเที่ยวโดยเฉพาะในแง่ของคุณภาพมากกว่าปริมาณ จึงเป็นกลุ่มเป้าหมายที่รัฐให้ความสำคัญและมีนโยบายที่จะส่งเสริมด้านการตลาดให้มากขึ้น นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภูมิภาคเดียวกัน ถือได้ว่าตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีแนวโน้มที่จะเติบโตไปในทิศทางที่ดี เนื่องจากมีความสมบูรณ์และความหลากหลายของทรัพยากรค่อนข้างสูง ประกอบกับนักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้ยังมีกระแสดูความต้องการที่จะเดินทางท่องเที่ยว และศึกษาเรียนรู้ความแตกต่างของพื้นที่และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มมากขึ้น

หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศครอบคลุมองค์ประกอบหลักต่าง ๆ (Key elements) ตามที่มีผู้ศึกษาและกำหนดไว้ ดังนี้

Queensland Ecotourism Strategy ได้กำหนดหลักสำคัญที่เป็นพื้นฐานของ Ecotourism คือ

- (1) ความยั่งยืน (Sustainability)
- (2) องค์ประกอบสำคัญทางธรรมชาติ (และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง) (Significant Natural Components)
- (3) ปัจจัยทางด้านความรู้และการสื่อความหมาย (Education and Interpretation)
- (4) การมีส่วนร่วมและ/หรือ ผลประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่น (Local Communities)
- (5) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว (User/Visitor Satisfaction) (วท., 2542)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดส่วนประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ 6 ประการ คือ (จำไพรรณ แก้วสุริยะ, 2543)

- (1) เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ
- (2) เทียบในแหล่งธรรมชาติ วัฒนธรรม (ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตชุมชน)
- (3) มีการจัดการที่เป็นระบบ (สิ่งแวดล้อมและการศึกษา) แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง (เจ้าของสถานที่ มัคคุเทศก์ และนักท่องเที่ยว)
- (4) มีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม
- (5) ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการและได้รับรายได้อย่างเสมอภาคกัน
- (6) นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ มีความประทับใจ มีประสบการณ์และความรู้ใหม่

Honey (1999) อ้างถึงใน วท. (2542) ได้กล่าวถึง หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ประกอบด้วยลักษณะ พื้นฐาน 7 ประการ คือ

- (1) เป็นการเดินทางสู่ธรรมชาติ ซึ่งมักจะเป็นอุทยานแห่งชาติ หรือพื้นที่คุ้มครองอื่น ๆ
- (2) มีผลกระทบเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนน้อยที่สุด มีการควบคุม ชนิด จำนวน และพฤติกรรมนักท่องเที่ยว
- (3) ประชาสัมพันธ์ สนับสนุน ความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อมให้กับนักท่องเที่ยว ชุมชน โดยการให้ความรู้และฝึกอบรม โดยไกด์ที่มีความรู้

- (4) นำกำไรส่วนหนึ่ง จัดเตรียมไว้เพื่อเป็นกองทุนสำหรับพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อการศึกษาและวิจัย
- (5) มีผลตอบแทนให้กับชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว
- (6) เคารพและยอมรับวัฒนธรรมท้องถิ่น
- (7) สนับสนุนสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย

ลักษณะทั่วไปของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กล่าวถึงในเอกสาร ปีท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ 2545 (กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545) มีดังนี้

- (1) การท่องเที่ยวทุกรูปแบบที่คำนึงถึงธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญ โดยแรงจูงใจหลักของนักท่องเที่ยว คือการสังเกตและชื่นชมธรรมชาติ ตลอดจนวัฒนธรรมท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น
- (2) มีลักษณะที่ให้ความรู้และมีการแปลความหมาย
- (3) เป็นกิจกรรมที่สร้างขึ้นโดยทั่วไป แต่ไม่ใช่เป็นการเฉพาะสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก ๆ โดยผู้ประกอบการเฉพาะด้านที่มีขนาดเล็กและเจ้าของเป็นคนในท้องถิ่น ผู้ประกอบการต่างชาติที่ดำเนินธุรกิจขนาดต่าง ๆ กัน ก็รับจัดดำเนินการ และ/หรือ เสนอขายการนำเที่ยวเชิงนิเวศ โดยทั่วไปจะจัดสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก ๆ
- (4) ช่วยลดผลกระทบในเชิงลบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม
- (5) สนับสนุนการคุ้มครองแหล่งธรรมชาติต่าง ๆ โดย
  - ก่อให้เกิดผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของพื้นที่ ตลอดจนองค์กรและหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ ที่เป็นผู้บริหารจัดการแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น ด้วยวัตถุประสงค์ในเชิงอนุรักษ์
  - สร้างโอกาสในการจ้างงานและรายได้แก่ชุมชนท้องถิ่น
  - กระตุ้นให้เกิดสำนึกในด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งในชุมชนและในหมู่นักท่องเที่ยว

Bulter (1992) อ้างถึงใน Ceballos-Lascurain (1996) กล่าวถึงข้อกำหนดสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยกิจกรรมที่จัดว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. ส่งเสริมการเพิ่มจริยธรรมของสิ่งแวดล้อมและสนับสนุนคุณค่าดั้งเดิมมากกว่าสิ่งอื่น ๆ
2. ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภท
3. มุ่งเน้นไปที่การเพิ่มคุณค่าภายในมากกว่าคุณค่าภายนอก
4. ให้ความสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว เพราะนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะยอมรับสภาพแวดล้อมในรูปแบบที่เป็นอยู่และไม่คาดหวังที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงเพื่อเพิ่มความสะดวกสบาย
5. จะต้องเป็นประโยชน์ต่อสัตว์ป่าและสภาพแวดล้อม
6. เตรียมความพร้อมสำหรับการเดินทางสู่ธรรมชาติในครั้งแรก
7. กิจกรรมในกระบวนการท่องเที่ยวจะต้องเกี่ยวข้องกับชุมชนท้องถิ่น
8. ระดับความพึงพอใจสามารถวัดได้ในรูปแบบของการให้ความรู้และ/หรือความประทับใจของนักท่องเที่ยว
9. จะต้องเกี่ยวข้องกับการเพิ่มความตระหนักและการให้ความรู้ในเชิงลึก ทั้งในส่วนของผู้นำและผู้ที่เกี่ยวข้อง

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้สรุปลักษณะและความเหมาะสมของการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism สำหรับประเทศไทย โดยมุ่งเน้นไปที่ การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible) ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Nature) เป็นหลัก มีการจัดการรักษาสิ่งแวดล้อม (Environmentally Management) และการให้การศึกษ (Education) แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มี 4 ประการ คือ

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Nature-based) เป็นหลัก ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (dential or authentic or endemic or unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Ecosystem)
2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable management) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsibly travel) ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม การจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุม การอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต

3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) ตลอดเวลา โดยมีการให้การศึกษา (Knowledge) ประสบการณ์ (Experience) ความประทับใจ (Appreciate) เพื่อสร้างทั้งความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้อง ทั้งต่อนักท่องเที่ยวและต่อประชาชนในท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง
4. เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน (Involvement of local community people participation) อย่างแท้จริงเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น (Local benefit) โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้ หมายรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุง รักษา จัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย

ซึ่งข้อกำหนดที่ชัดเจนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ขององค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบสมบูรณ์ดังกล่าวแล้ว จะถือว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ และในการวิจัยครั้งนี้ ได้นำข้อกำหนดทั้ง 4 ประการนี้มาเป็นแนวทางในการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นในเส้นทางเดินป่าสำนักงานอุทยาน – หนองผักชี อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนับได้ว่าเป็นกระบวนการจัดการท่องเที่ยวแนวใหม่แบบหนึ่ง ที่ใช้ในการป้องกันและลดผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ร่วมกัน และการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนท้องถิ่น สาระสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่แตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบอื่น อยู่ที่การท่องเที่ยวและการศึกษาเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ที่มีความดั้งเดิมของระบบนิเวศ หรือมีระบบชุมชนและวัฒนธรรม ที่อาศัยเกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศเป็นหลัก และมีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในทุกๆระดับ ทุกชั้นตอน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญเช่นกัน

ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงจัดเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่ง ที่มุ่งสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จุดมุ่งหมายสูงสุดของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยคงสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมที่ดี และประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545)

3. แผนการจัดการการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

Environmental Recommendations for Tourist Destination Areas อ้างถึงใน รุ่งทิพ ว่องปฏิการ (2544) และกองสถิติและวิจัยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) ได้กล่าวถึง สิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ สวยงาม ว่าเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เนื่องจาก สิ่งแวดล้อมถูกใช้เป็นเครื่องชี้วัดคุณภาพและเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวนำมาพิจารณาในการ ตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว ที่สำคัญนักท่องเที่ยวยังคาดหวังที่จะให้มีการดูแลเอาใจใส่ในเรื่อง ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้นด้วย แต่การที่การท่องเที่ยวต้องอาศัยหรือใช้ทรัพยากรทาง ธรรมชาติที่มีความเปราะบางมากนั้น ทำให้ต้องมีความระมัดระวัง รอบคอบ ในการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรเหล่านี้ และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมมือกัน มิให้มีการทำลายหรือเกิดความ เสียหายขึ้นกับสิ่งแวดล้อมจนไม่อาจแก้ไขได้

ซึ่งในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวและบริการนั้น มีสิ่งที่ผู้ประกอบการต้องคำนึงถึงและ พิจารณาอย่างรอบคอบหลายประการ เช่น

- ต้องแน่ใจว่าไม่ได้ไปรบกวนสัตว์บางชนิด
- ได้มีการกำหนดเขตป่าสงวนและสัตว์บางประเภทอย่างเหมาะสม
- ได้มีการติดต่อขอทราบข้อมูลจากสมาคมสิ่งแวดล้อมและหน่วยงานราชการที่ดูแลรับผิดชอบ ในเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ
- ได้ใช้อุปกรณ์หรือเครื่องเล่นที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อม
- ได้มีการฝึกอบรมให้ความรู้ในเรื่องวิทยาศาสตร์ธรรมชาติแก่ผู้ประกอบการและมัคคุเทศก์
- ได้มีการจัดให้มีผู้ชำนาญการร่วมการเดินทาง
- ได้มีการสร้างจิตสำนึกในเรื่องสิ่งแวดล้อมให้กับคนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ทำให้ ผู้เกี่ยวข้องเหล่านั้นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์
- ได้นำเรื่องสิ่งแวดล้อมมาพิจารณาในการคัดเลือกสถานที่สำหรับภารกิจกีฬาสนันทนาการ
- ได้มีการรวบรวมข้อแนะนำให้กับบุคคลนักปั่นจักรยาน และผู้สนับสนุนการเล่นกีฬาทางน้ำแล้ว
- ได้มีการจัดทำแผ่นพับแสดงข้อมูลในเรื่องลักษณะพิเศษของธรรมชาติที่ควรอนุรักษ์ไว้ ซึ่งสามารถเข้าใจได้ง่ายและมีความน่าสนใจ

- ได้จัดให้มีศูนย์เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหลากหลายภาษา ทั้งนี้ไม่ใช่เป็นเพียงการให้ข้อมูลข่าวสารและการส่งเสริมในเรื่องจิตสำนึกเท่านั้น แต่ยังเป็น การส่งเสริมภาพลักษณ์ และการตลาดเฉพาะกลุ่มด้วย เช่น การส่งเสริมให้การสนทนา การของนักท่องเที่ยวที่มีระยะเวลานานวันขึ้น เป็นต้น
- ได้ส่งเสริมให้ท้องถิ่นจัดกิจกรรมที่ไม่เป็นพิษภัยต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การสร้างรายการนำเที่ยวใหม่ ๆ โดยใช้เส้นทางที่มีความพิเศษเป็นธรรมชาติ เป็นต้น

แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ (กองทุนรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545)

แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ คือ แผนงานที่ประกอบด้วยรายละเอียดโครงการที่เป็นไปตามนโยบายและกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ได้มีการกำหนดไว้ในโครงการการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ประกอบด้วย 14 แผนงาน 37 โครงการ มีระยะเวลา 5 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ถึง ปี พ.ศ. 2549 โดยสนับสนุนนโยบาย 6 ด้าน ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่

- (1) นโยบายด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
- (2) นโยบายด้านการศึกษาและสร้างจิตสำนึก
- (3) นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น
- (4) นโยบายด้านส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว
- (5) นโยบายด้านโครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- (6) นโยบายด้านส่งเสริมการลงทุน

จุดมุ่งหมายเฉพาะของแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ คือ

- (1) มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่ได้รับการจัดการอย่างมีความรับผิดชอบ ในการอนุรักษ์ฟื้นฟู และรักษาระบบนิเวศที่ยั่งยืน โดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับได้มีการแบ่งเขตพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์และพื้นที่ที่ต้องสงวนไว้
- (2) ให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือให้ความรู้ สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสังคมโดยรวม
- (3) ให้มีการจัดการที่ประสานความร่วมมือของทุกฝ่าย มีเป้าหมายและทิศทางเดียวกัน และมีการศึกษาร่วมกันอย่างเป็นระบบ

- (4) ให้มีสิ่งอำนวยความสะดวก และการบริการการท่องเที่ยวที่สอดคล้อง กลมกลืนกับทรัพยากร โดยคงรักษาสิ่งแวดล้อมที่ดี มีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ได้มาตรฐาน รักษาเอกลักษณ์ทางธรรมชาติและสังคมของพื้นที่ และมีบรรยากาศการท่องเที่ยวที่ให้ความมั่นใจและความปลอดภัยในการท่องเที่ยว
- (5) ให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศชาวต่างชาติที่มีคุณภาพ เดินทางเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้น นักท่องเที่ยวไทยเดินทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศกว้างขวางมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยรวมในอนาคต เป็นการคาดหวังเป้าหมายสูงสุด หรือผลของการพัฒนาที่ต้องการให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้งระบบ เพื่อให้สามารถตอบสนองกระแสความต้องการด้านอนุรักษ์ กระแสความต้องการของตลาดและกระแสของการพัฒนาคน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมาย ขั้นตอนและวิธีการจัดการอย่างเป็นระบบ สามารถกำหนดผลสำเร็จของการจัดการแบบละครข่ายความเชื่อมโยงที่เหมาะสม และสอดคล้องกับการปรับสภาพความสมดุลของกระแสความต้องการของแต่ละด้านในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการรักษาระบบนิเวศ

การจัดการในกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถควบคุมขนาดของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสม โดยเฉพาะองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญซึ่งจะมีประสิทธิผลให้ทรัพยากรธรรมชาติสามารถอำนวยผลประโยชน์ ดำรงสถานภาพ บทบาทหน้าที่ และพันธุ์ได้ตามสภาพธรรมชาติ นักท่องเที่ยว ผู้เกี่ยวข้อง และประชาชนทั่วไปมีจิตสำนึกและมีความตระหนักในการอนุรักษ์ ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมและมีขีดความสามารถในการจัดการ เกิดความภูมิใจและยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชน ซึ่งวิสัยทัศน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระยะ 10 ปี คือ การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนสืบไป (วท., 2540 อ้างถึงใน นิพล เชื้อเมืองพาน, 2542)

4. นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เนื่องจากความต้องการในการเดินทางท่องเที่ยวของประชากรโลกจะยังคงขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ทัศนคติของประชาชนได้เปลี่ยนแปลงไป โดยการท่องเที่ยวไม่ใช่การบริโภคที่ฟุ่มเฟือยอีกต่อไป แต่การท่องเที่ยวสามารถให้ความรู้ ประสบการณ์และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเข้ามามีบทบาทที่สูงขึ้นตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 90 โดยเฉพาะในหมู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว และแผ่ขยายการยอมรับไปยังกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาต่าง ๆ มีผลให้การเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเริ่มให้ความสนใจต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น (ผู้อำนวยการกองสถิติและวิจัย ททท., 2543) ด้วยเหตุที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ต้องมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น จึงมีนโยบายหลัก ดังนี้ (ราไพพรรณ แก้วสุริยะ ,2543)

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องมีการควบคุม ดูแลรักษา และจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมแท้ไว้ให้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรืองดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่อ่อนไหว ง่ายต่อการถูกรบกวน และฟื้นตัวได้ยาก
2. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ มีการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม และการปรับให้เกิดความสมดุลกับรูปแบบและกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ พึงหลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ๆ หากเน้นในการแปรประโยชน์จากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสู่การท่องเที่ยวโดยรวม
3. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา สร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน มากกว่ามารมุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจ และการมีรายได้เพียงอย่างเดียว
4. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร การบริการ การแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมชุมชน ในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาหรือให้ประชาชนมีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ

5. ให้ความสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นความจำเป็นลำดับต้น ในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทั้งนี้ ให้องค์กรต่าง ๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากรและกำหนดวิธีการจัดการที่เหมาะสม
6. นำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่าง ๆ อย่างมีความสำคัญ ได้แก่ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาภาค พร้อมทั้งให้มีการจัดสรร และกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึงและเพียงพอ
7. สนับสนุนการศึกษา วิจัยและประเมินผลการพัฒนาอย่างรอบด้าน เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการ การแก้ไขปัญหา และการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน
8. มีการใช้กฎหมายในการควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของการท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำ ตักเตือน และสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่กันไปด้วย
9. จัดทำแนวทางปฏิบัติ หรือคู่มือการจัดการ (Code of Conduct) แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง
10. จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน โดยให้มีการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสาร และการจัดการร่วมกันทุกระดับ

3 ปีท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ 5 4 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545)

ในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วทั่วทุกภูมิภาคของโลก และคาดว่าจะยังคงเติบโตต่อไปในอนาคต แม้ว่าผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รัฐบาล และนักวิจัยทั่วโลก ได้พยายามทำความเข้าใจให้มากขึ้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมถึงปรับปรุงวางแผนการบริหารจัดการและกลยุทธ์การตลาดของตนอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังไม่เคยมีความพยายามรวบยอดอย่างแท้จริงที่จะให้ผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น เผยแพร่ผลสำเร็จที่ได้รับให้แพร่หลาย หรือรวมผลสำเร็จดังกล่าวเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดเป็นพลังซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างความมั่นใจว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะก่อให้เกิดประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมจริงสมกับที่ได้คาดหมายไว้

องค์การสหประชาชาติ (United Nations) โดยคณะกรรมการว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Commission on Sustainable Development) ได้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว จึงประกาศให้ปี พ.ศ. 2545 เป็น ปีท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ เพื่อเป็นโอกาสที่จะได้พิจารณาถึงผลสำเร็จของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั่วโลก เพื่อรวบรวมเครื่องมือและโครงสร้างในระดับสถาบันให้มีความมั่นคง เป็นการรับประกันการพัฒนาแบบยั่งยืนในอนาคต ซึ่งหมายถึงการก่อให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็หลีกเลี่ยงข้อบกพร่องและผลกระทบเชิงลบที่เคยเกิดขึ้นในอดีต

โดยมีเป้าหมายที่จะให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย หน่วยงานต่าง ๆ รัฐบาล รวมทั้งภาคเอกชนทั่วโลกจัดกิจกรรมสนับสนุนขึ้นในดังกล่าว โดยที่องค์การท่องเที่ยวโลก (WTO) และโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP) จะเป็นองค์กรร่วมในการจัดเตรียม และประสานงานการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในระดับนานาชาติ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ต่อไปนี้

1. กระตุ้นให้หน่วยงานภาครัฐบาลและเอกชน พลเมืองในสังคม ตลอดจนผู้บริโภคมีจิตสำนึกมากขึ้น ในส่วนที่เกี่ยวกับขีดความสามารถของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในอันที่จะเอื้อต่อการอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมในแหล่งธรรมชาติและชนบท ตลอดจนการปรับปรุงมาตรฐานการครองชีพในพื้นที่ดังกล่าว
2. เผยแพร่วิธีการและเทคนิคต่าง ๆ ในการวางแผน การบริหารจัดการ การวางกฎระเบียบ และการตรวจสอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อเป็นหลักประกันความยั่งยืนในระยะยาว

3. ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การประกอบการที่ประสบผลสำเร็จในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
4. เพิ่มโอกาสสำหรับการตลาดที่มีประสิทธิภาพและการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในตลาดระดับนานาชาติ และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายข้างต้น WTO และ UNEP จึงกำหนดแนวทางการดำเนินกิจกรรมหลัก ดังต่อไปนี้
  - ร่วมมือกับสหภาพการอนุรักษ์โลก (World Conservation Union – IUCN) จัดพิมพ์คู่มือการพัฒนาและบริหารจัดการอย่างยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติและในพื้นที่คุ้มครอง ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - อำนวยความสะดวกและเข้าร่วมการประชุมสัมมนาในระดับภูมิภาคในเรื่องที่เกี่ยวกับคุณลักษณะเฉพาะ ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่จะจัดขึ้นทั่วโลก ในปี พ.ศ. 2544 ถึง ต้นปี พ.ศ. 2545
  - กำหนดหัวข้อของวันท่องเที่ยวโลก ปี 2545 ให้เป็นเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - จัดให้มีสถานที่ในเว็บ เพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนตัวแทนผู้เกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมและงานแสดงต่าง ๆ ตลอดจนแลกเปลี่ยนความรู้ที่ได้จากโครงการที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - จัดกิจกรรมสำคัญแห่งปี ได้แก่ การประชุมสุดยอดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโลก (World Ecotourism Summit) ทั้งนี้ ในบรรดากิจกรรมที่จะจัดขึ้นทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นในระดับโลก ระดับประเทศ ระดับภูมิภาค หรือระดับท้องถิ่น เนื่องในโอกาสปีท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ การประชุมสุดยอดดังกล่าวจะเป็นที่หมายหลัก และจะจัดขึ้นที่เมืองควีเบค ประเทศแคนาดา ระหว่างวันที่ 19 – 22 พฤษภาคม 2545 โดยคาดว่าจะเป็นการชุมนุมผู้เกี่ยวข้องทุกแขนงในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากทั่วโลกครั้งใหญ่ที่สุด

รูปที่ 3 ตราสัญลักษณ์ของปีท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ

ความหมายของ IYE Logo

WTO เป็นผู้ออกแบบ โดยมีแนวคิดและแรงจูงใจที่สำคัญ ในเรื่องของ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” โดย Logo จะเป็นรูป “เด็กผู้ชาย” ที่ใช้เป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ กำลังมองผ่านกล้องส่องทางไกล ส่องไปยังโลกกว้างใหญ่ และพบสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นตัวแทนของระบบนิเวศในธรรมชาติ ภาควัพื้นดิน น้ำ และอากาศ อันได้แก่ ต้นไม้ ปลา และนก ตามลำดับ แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายในระบบนิเวศตามธรรมชาติ อันเป็นสิ่งสำคัญที่คนรุ่นใหม่จะต้องอนุรักษ์ไว้

5. อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ (www.khaoyai.org ,2544; www.forest.go.th 2544)

อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีอาณาเขตคาบเกี่ยวติดต่อกันถึง 11 อำเภอของ 4 จังหวัด คือ จังหวัด สระบุรี จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดนครนายก ได้รับสมญาว่าเป็น อุทยานมรดกของกลุ่มประเทศอาเซียน เป็นป่าผืนใหญ่ในเทือกเขาพนมดงรัก ในส่วนหนึ่งของ ดงพญาไฟหรือดงพญาเย็นในอดีต ประกอบด้วยขุนเขาน้อยใหญ่สลับซับซ้อนหลายลูก เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธารที่สำคัญ เช่น แม่น้ำปราจีนบุรี แม่น้ำนครนายก แม่น้ำมูล อุทยาน สมบูรณ์ไปด้วยพรรณไม้และสัตว์ป่านานาชนิด เช่น ช้างป่า กวาง เก้ง กระทิง ตลอดจนมี เอกลักษณ์ทางธรรมชาติที่สวยงาม อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีเนื้อที่ 2,168.64 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,355,396.96 ไร่

ประวัติความเป็นมา

เมื่อประมาณ 60 - 70 ปีมาแล้วราษฎรบ้านท่าด่าน บ้านท่าชัย จังหวัดนครนายกได้พากัน ถางป่าปลูกพริก ปลูกข้าวบนเขาใหญ่ และจับจองพื้นที่สร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่บนเขาใหญ่ ประมาณ 30 หลังคาเรือน ต่อมาได้พัฒนากฎฐานะเป็นตำบลเขาใหญ่ ขึ้นอยู่กับอำเภอปากพลี ทำให้เกิดการบุกรุกทำลายป่าทำไร่เลื่อนลอยเป็นเวลายาวนาน ต่อมากลายเป็นที่หลบซ่อนพักพิง ของโจรผู้ร้ายและผู้ต้องหาที่หลบหนีคดีอาญาอยู่เนือง ๆ เพราะการคมนาคมเป็นไปด้วยความ ยากลำบาก ห่างไกลแหล่งชุมชนอื่น ๆ เป็นการยากแก่การตรวจปราบปราม โดยเหตุนี้ทางราชการ ในสมัยนั้นจึงยุบตำบลเขาใหญ่ และให้ราษฎรที่อาศัยอยู่บนเขาใหญ่อพยพลงสู่ที่ราบ หมู่บ้านและ ไร่ที่ทำกินบริเวณป่าเขาใหญ่จึงถูกทิ้งร้างกลายเป็นทุ่งหญ้าคาสลับกับป่าที่อุดมสมบูรณ์

ในปี พ.ศ. 2502 พณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี ได้เดินทางไปตรวจราชการ ทางภาคเหนือ เล็งเห็นถึงความสำคัญที่จะคุ้มครองรักษาธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ จึงได้ให้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงมหาดไทย ร่วมมือและประสานงานกันเพื่อจัดตั้ง อุทยานแห่งชาติขึ้นในประเทศไทย ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติการประชุมเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2502 ให้กำหนดป่าเขาใหญ่ และป่าอื่น ๆ ในท้องที่จังหวัดต่าง ๆ รวม 14 ป่า เป็นอุทยานแห่งชาติจากนั้น กรมป่าไม้ ได้เริ่มเตรียมการและวางแผนการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติขึ้นโดยได้รับความร่วมมือและ ช่วยเหลือจาก DR. GEORGE C. RUHLE ผู้เชี่ยวชาญทางด้านอุทยานแห่งชาติของสหภาพ สาภกกว่าด้วยการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ (IUCN.) จากประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อกรมป่าไม้ได้ดำเนินการสำรวจและวางแผนสำเร็จลงแล้ว จึงดำเนินการประกาศจัดตั้งอุทยาน

แห่งชาติ โดยมีพระราชกฤษฎีกา กำหนดบริเวณป่าเขาใหญ่ ในท้องที่ตำบลป่าชะ ตำบลบ้านพร้าวน้ำ อำเภอบ้านนา ตำบลหนองแสง ตำบลนาหินลาด อำเภอปากพลี ตำบลสาริกา ตำบลหินตั้ง ตำบลพรหมณี อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ตำบลประจันตคาม อำเภอประจันตคาม ตำบลสัมพันตา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ตำบลหมูสี อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา และตำบลมวกเหล็ก ตำบลชำผักแพว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ให้เป็นอุทยานแห่งชาติในปี พ.ศ. 2505 ซึ่งลงประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 79 ตอนที่ 86 ลงวันที่ 18 กันยายน 2505 รวมเนื้อที่ 1,355,468.75 ไร่ นับเป็นอุทยานแห่งชาติแห่งแรกของประเทศไทย และได้รับสมญานามว่าเป็น "อุทยานมรดกของกลุ่มประเทศอาเซียน" ตลอดจนเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่าเป็นอุทยานแห่งชาติที่สำคัญของโลก

ต่อมากองทัพอากาศได้มีหนังสือที่ กษ 0379/15739 ลงวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ.2519 ถึงกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ขอทับพื้นที่ก่อสร้างสถานีเรดาร์และสถานีถ่ายทอดโทรคมนาคมออกจากพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ซึ่งคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ ได้มีมติในคราวประชุมครั้งที่ 1/2520 ลงวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2520 เห็นชอบให้ทับพื้นที่ส่วนดังกล่าวได้ โดยได้มีพระราชกฤษฎีกาเพิกถอนอุทยานแห่งชาติป่าเขาใหญ่บางส่วน ในท้องที่ตำบลหินตั้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ในปี พ.ศ. 2521 ซึ่งลงประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 95 ตอนที่ 99 ลงวันที่ 21 กันยายน พ.ศ.2521 เป็นเนื้อที่ประมาณ 71 ไร่ 3 งาน 16 ตารางวา ปัจจุบันอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีเนื้อที่ประมาณ 1,355,396.96 ไร่ นับเป็นอุทยานแห่งชาติอันดับ 1 ของประเทศ

สภาพภูมิประเทศ

ลักษณะทั่วไปของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อน มีระดับความสูงแตกต่างกันตั้งแต่ระดับความสูงใกล้ระดับน้ำทะเลตามแนวเขตอุทยานด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้จนถึงระดับความสูง 1,351 เมตร จากระดับน้ำทะเล

โดยมียอดเขาที่สำคัญอยู่ 6 ยอดด้วยกัน คือ เขาแหลม (1,326 เมตร) อยู่บริเวณทิศเหนือเขาร่ม (1,351 เมตร) และเขาเขียว (1,292 เมตร) อยู่บริเวณตอนกลาง เขากำแพง (875 เมตร) อยู่ในบริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และเขาสายยอด (1,142 เมตร) กับเขาฟ้าผ่า (1,078 เมตร) อยู่ในบริเวณทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอุทยานฯ

และยังประกอบด้วยทุ่งกว้างสลักับป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ด้านทิศเหนือและตะวันออกพื้นที่จะลาดลง ทางทิศใต้และตะวันตกเป็นที่สูงชันไปเรื่อย ๆ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารที่สำคัญถึง 5 สาย ดังนี้

แม่น้ำปราจีนบุรีและแม่น้ำนครนายก ซึ่งอยู่ในพื้นที่ทางทิศใต้ของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งมีความสำคัญต่อการเกษตรกรรมและระบบทางเศรษฐกิจและสังคมของภูมิภาคนี้ แม่น้ำทั้ง 2 สายนี้ พบกันที่จังหวัดฉะเชิงเทรา กลายเป็นแม่น้ำบางปะกงแล้วไหลลงสู่อ่าวไทย

แม่น้ำลำตะคองและแม่น้ำพระเพลิง ซึ่งอยู่ในพื้นที่ทางทิศเหนือ ไหลไปหล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรกรรมของที่ราบสูงโคราช ไปบรรจบกับแม่น้ำมูล ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญของภาคอีสาน ตอนล่างไหลลงสู่มหานทีโขง

ห้วยมวกเหล็ก ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งมีปริมาณน้ำไหลตลอดทั้งปี และให้ประโยชน์ทางด้านเกษตรโดยเฉพาะการปลูกข้าวของภูมิภาคนี้ ไหลลงสู่มหานทีปากสัก ที่อำเภอมวกเหล็ก

ลักษณะของภูมิอากาศและฤดูกาลท่องเที่ยวที่เหมาะสม

สภาพปรกทึบของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุม ทำให้เกิดฝนตกชุกตามฤดูกาล อากาศไม่ร้อนจัดและหนาวจัดจนเกินไป จัดอยู่ในประเภทเย็นสบาย เหมาะแก่การเดินทางท่องเที่ยวและประกอบกิจกรรมนันทนาการชนิดต่าง ๆ อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 23 องศาเซลเซียส

ฤดูร้อน แม้ว่าอากาศจะร้อนอบอ้าวในที่อื่น แต่บนเขาสูงที่เขาใหญ่ อากาศกำลังเย็นสบาย เหมาะแก่การพักผ่อน เล่นน้ำในลำธารและนำอาหารไปรับประทาน ดอกไม้ป่าหลากสีสีนกำลังบานสะพรั่งบ้างออกดอกออกผลตามฤดูกาล

ฤดูฝน เป็นช่วงหนึ่งของปีที่สภาพบนเขาใหญ่ชุ่มฉ่ำ ป่าไม้ทุ่งหญ้าเขียวขจีสดสวย น้ำตกทุกแห่งไหลแรงส่งเสียงดังก้องป่าให้ชีวิตชีวาแก่ผู้ไปเยือน แม้การเดินทางจะลำบากสักหน่อย แต่จำนวนนักท่องเที่ยวก็ไม่ลดน้อยลงเลย

ฤดูหนาว ในช่วยเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ เป็นฤดูที่นักท่องเที่ยวนิยมไปเขาใหญ่มากที่สุด ท้องฟ้าสีครามแจ่มใสตัดกับสีเขียวขจีของป่าไม้ พยับหมอกที่ลอยเอื่อยไปตามทิวเขา

ดวงอาทิตย์กลมโตอยู่เบื้องหน้าไกลโพ้น อากาศที่หนาวเย็นในเวลากลางคืน แต่รุ่งเช้าของวันใหม่ เราจะพบกับธรรมชาติที่สวยงามแตกต่างไปจากเมื่อวานอีกรูปแบบหนึ่ง กิจกรรมเล่นแคมป์ไฟ จึงเหมาะสมกับฤดูนี้มาก

ธรณีวิทยา

โครงสร้างทางธรณีวิทยาของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ นับว่าเก่าแก่มากแห่งหนึ่งของประเทศ การสร้างตัวทางธรณีวิทยาเป็นผลมาจากวัฏจักรของการทับถมของตะกอน การยกตัวของเปลือกโลกและการกัดเซาะพังทลายของดินและหิน สลับกับการระเบิดของภูเขาไฟในยุคพาลีโอโซอิก (Palaeozoic) หรือประมาณ 300-400 ล้านปีมาแล้ว หินที่เป็นรากฐานพบว่าเป็นหินชุดโคราช ชุดกาญจนบุรี และชุดราชบุรี ซึ่งมีทั้งหินปูน หินทราย หินดินดานและหินไดโอไรท์

ในยุคพาลีโอโซอิก พื้นที่บริเวณเขาใหญ่ได้รับการทับถมของตะกอนขนาดหนัก ตะกอนเหล่านี้ถูกพัดพามาตามลำน้ำ แล้วไปทับถมตามบริเวณที่ราบชายฝั่งจนมีความสูงถึง 3,000 เมตร ซึ่งเป็นจุดเริ่มแรกของการเกิดชุดกาญจนบุรี และนับว่าเป็นหินชั้นล่างสุดของหินที่ปรากฏในพื้นที่เขาใหญ่ เมื่อพื้นที่รอบๆหยุดการผลิตตะกอน การชะล้างพังทลายในบริเวณนี้ก็เกิดขึ้นแทน ควบคู่ไปกับการยกตัวของเปลือกโลก ทำให้น้ำทะเลซึ่งมีอยู่ในบริเวณนี้ไหลไปสู่จุดอื่นพร้อมกับการชะล้างพังทลายแบบรุนแรงอีกด้วย ต่อมาภายหลังน้ำทะเลท่วมถึงพื้นที่อีก การพัดพาตะกอนมาทับถมก็ตามมาอีกครั้งหนึ่ง น้ำทะเลบริเวณนี้มีอุณหภูมิค่อนข้างสูง ระดับน้ำไม่ลึกและคล้ายคลึงกับบริเวณอ่าวไทย ตลอดจนมีทัศนียภาพใกล้เคียงพญาในในปัจจุบัน หินปูนและหินดินดานเริ่มทับถมอยู่ตอนบนของหินกาญจนบุรีและถูกเรียกชื่อใหม่ว่า เป็นหินชุดราชบุรี ซึ่งสังเกตได้จากการมีซากสิ่งมีชีวิตทางทะเลผสมอยู่ในเนื้อหินซึ่งมีอายุประมาณ 250 ล้านปี ที่เรียกกันว่า เปอร์เมียน (Permian) ในพื้นที่บางแห่งพบว่าตะกอนที่ทับถมเป็นหินราชบุรีนี้มีความสูงถึง 2,300 เมตร

ต่อมาของเหลวที่สะสมอยู่ใต้เปลือกโลกมีการเคลื่อนไหวอย่างรุนแรง ซึ่งนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของสิ่งต่างๆที่ผิวโลก สสารขนาดใหญ่มีความแข็งและผิวหยาบ ไหลออกมาจากพื้นผิวของชั้นตะกอนตอนบน ทำให้พื้นผิวมีการม้วนตัวบิดเบี้ยวและแตกเป็นร่อง หินดินดานถูกเปลี่ยนไปเป็นหินชนวนและฟิลไลต์ หินทรายเป็นควอทไซต์ และหินปูนชุดราชบุรีกลายเป็นหินอ่อน หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า หินอ่อนสระบุรีนั่นเอง

เมื่อทุกอย่างสงบลง การชะล้างพังทลายก็เข้ามาแทนที่อีกครั้งหนึ่ง โดยที่เปลือกโลกใน ส่วนที่มีการม้วนตัวถูกทำลายลง ภูมิภาคภาคเริ่มเปลี่ยนแปลงพื้นที่บนที่ราบสูงกลายเป็นเขต กึ่งแห้งแล้ง มีลักษณะคล้ายเขตแห้งแล้งของโลกปัจจุบัน พบว่ามีหินทรายสีแดง และหินดินดาน ผสมกับตะกอนยิบซั่มและเกลืออยู่ทั่วไป สารต่างๆ เหล่านี้พบว่าสลายตัวมาจากชุดหินกาญจนบุรี ดังนั้น หินชุดโคราชซึ่งพบทั่วไปในบริเวณที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงเกิดจากการทับถม และก่อตัวของสิ่งต่างๆ เหล่านี้จนสูงมากกว่า 4,500 เมตร และที่ฐานของหินชุดโคราช จะพบว่ามี หินชุดกาญจนบุรีและราชบุรีอยู่ทั่วไป

การทับถมของตะกอนยังดำเนินต่อไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเกิดการระเบิดของภูเขาไฟ ที่เขาใหญ่ ลำธารของหินภูเขาไฟที่เรียกว่า ไรโอไลต์ (Rhyolite flows) ไหลผ่านและซึมลงในเนื้อหิน ชุดต่างๆ จนเกิดเป็นหินไดโอไลต์ (Diorites) บางแห่งจะพบว่ามีหินชนิดนี้โผล่ขึ้นมาให้เห็น โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

ต่อมาการชะล้างพังทลายเริ่มเกิดขึ้นอีก และเป็นอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน ตะกอนที่มี ขนาดเล็กถูกน้ำพัดพาไปทับถมกันในบริเวณที่ราบระหว่างภูเขา ซึ่งการทับถมลักษณะนี้จะพบเห็น ได้ทั่วไปตั้งแต่ที่ราบบริเวณทิศตะวันตก ของที่ราบสูงโคราชไปจนถึงที่ราบภาคกลางของประเทศ อันเป็นแหล่งเกษตรกรรมและการปลูกข้าวที่เป็นหัวใจของประเทศ

พันธุ์ไม้ในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

จากการสำรวจโดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศและภาพถ่ายดาวเทียม ตลอดจนการสำรวจใน ท้องที่จริง พืชพรรณที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ใหญ่ ๆ และมีพันธุ์พืชอยู่ถึง 2,000-2,500 ชนิด

1. ป่าเบญจพรรณแล้ง ลักษณะของป่าชนิดนี้อยู่ทางด้านทิศเหนือ ทางทิศตะวันตก เฉียงเหนือของอุทยานฯ คือในเขตจังหวัดสระบุรี ซึ่งมีระดับความสูงระหว่าง 200-600 เมตร จากระดับน้ำทะเล ประกอบด้วยไม้ยืนต้นประเภทผลัดใบ เช่น มะค่าโมง ประดู่ ตะแบก ตะเคียนหนู แดงนนทรี ยี่ ช้อ ปออีแก้ง สมอพิเภก ตะคล้า เป็นต้น พืชชั้นล่าง มีไม้ไผ่และหญ้าต่าง ๆ รวมทั้งกล้วยไม้ด้วย ในฤดูแล้งป่าชนิดนี้จะมีไฟลุกลามเสมอ และตามพื้นป่าจะมีหินปูนผุดขึ้นทั่ว ๆ ไป ป่าชนิดนี้ได้รับการบุกรุกมาก และควรจะต้องมีระบบจัดการควบคุมที่ดี

2. ป่าดงดิบแล้ง ลักษณะป่าชนิดนี้มีอยู่ทางทิศตะวันออก ซึ่งเป็นที่ราบลูกเนินในระดับความสูง 200-600 เมตร จากระดับน้ำทะเล ไม้ชั้นบน ได้แก่ ไม้ยางนก พันจ๋า เคี่ยมคะนอง ตะเคียนทอง ตะเคียนหิน ตะแบก สมพง สองสลึง มะค่าโมง ปออีเก้ง สะตอ ชาก และคอแลน เป็นต้น ไม้ยืนต้นชั้นรองมี กะเบากลัก หลวงซ้อาย และกั๊ดลิ้น เป็นต้น พืชจำพวกปาล์ม เช่น หมากลิ้ง และลาน พืชชั้นล่างประกอบด้วยพืชจำพวก มะพร้าว นกคุ้ม พวกชิง ช่า กล้วยป่าและเตย เป็นต้น
3. ป่าดงดิบชื้น ลักษณะป่าชนิดนี้เป็นป่าที่อยู่ในระดับความสูง 400-1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเล จะมีชนิดไม้คล้ายคลึงกับป่าดงดิบแล้ง เพียงแต่ว่าไม้วงศ์ยางขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ยางกล่อง ยางขน ยางเลี่ยน และกระบาก โดยเฉพาะพื้นที่ถูกรบกวนจะพบชมพูป่าและกระทุ่มน้ำขึ้นอยู่ทั่วไป พันธุ์ไม้ผลัดใบ เช่น ปออีเก้ง สมพง และกั่วว เทบจะไม่พบเลย บริเวณริมลำธารมักจะมีไผ่ลำใหญ่ ๆ คือ ไผ่ลำมะลอกขึ้นอยู่เป็นกลุ่ม ป่าดิบชื้น บนที่สูงขึ้นไปจะมี ยางปาย และยางควน นอกจากไม้ยางแล้วไม้ชั้นบนชนิดอื่น ๆ ยังมีเคี่ยมคะนอง ปรง บรมมือ จำปีป่า พะดง และทะเล้ ไม้ชั้นรอง ได้แก่ ก่อน้ำ ก่อรัก ก่อต่าง และก่อดือย ขึ้นปะปนกัน
4. ป่าดิบเขา ป่าชนิดนี้เกิดอยู่ในพื้นที่ที่มีอากาศเย็นบนภูเขาสูง ที่สูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 1,000 เมตรขึ้นไป สภาพป่าแตกต่างไปจากป่าดงดิบชื้นอย่างเห็นได้ชัด ไม้มีไม้วงศ์ยางขึ้นอยู่เลย พันธุ์ไม้ที่พบไม่ส่วนมากเป็นพวก gymnosperm ได้แก่ พญาไม้ ขุนไม้ และสนสามพันปี นอกจากนี้มีไม้พวกตระกูลก่อ คือ *Lithocarpus* sp. และ *Quercus* sp. ขึ้นอยู่ ตามเขาสูงจะพบกำลังเสือโคร่งขึ้นกระจัดกระจาย ไม้ชั้นรอง ได้แก่ เกิดล้านส้มแปะ แกนมอ หว่า เพลาจังหันเป้ง สะเดาข้าง และขมิ้น เป็นต้นพืชชั้นล่างได้แก่ ต่างผา กำลังกาสาตัวผู้ กูด และกล้วยไม้ดิน
5. พุ่มหญ้าและป่ารุ่นหรือป่าเหล่า ลักษณะป่าชนิดนี้เป็นผลเสียเนื่องจากการทำไร่เลื่อนลอยในอดีต ก่อนมีการจัดตั้งป่าเขาใหญ่เป็นอุทยานแห่งชาติได้มีราษฎรอาศัยอยู่และได้แผ้วถางป่าทำไร่ เมื่อมีการอพยพราษฎรลงไปสู่ที่ราบ บริเวณไร่นาดังกล่าวถูกปล่อยทิ้ง ต่อมาสภาพเป็นพุ่มหญ้าน่าเสียส่วนใหญ่ บางแห่งมีหญ้าแฉม หญ้าพง หญ้าขนตาข้างเลาและตองกง และยังมีกูดชนิดต่าง ๆ ขึ้นปะปนอยู่ด้วย เช่น โขนใหญ่ กูดปัด โขนผี กูดอดแงดและกูดตีนกวาง

เนื่องจากในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีการป้องกันไฟป่าเป็นอย่างดี พื้นที่ป่าหญ้าหรือป่าเหล่านี้จึงไม่ถูกรบกวนจากไฟป่าเลย ดังนั้น จึงมีพันธุ์ไม้เบิกนำจำนวนมากไม่ย่อย แพร่พันธุ์กระจายกระจายทั่วไป เช่น สอยดาว ลำพูป่า เลี่ยน ปอหู ตลงเตบ ฯลฯ ปัจจุบันพื้นที่ป่าทุ่งหญ้าบางแห่งได้กลับฟื้นคืนสภาพเป็นป่าละเมาะบ้างแล้ว

สัตว์ในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นหนึ่งในจำนวนพื้นที่เพียงไม่กี่แห่งของประเทศที่มีสัตว์ป่าชุกชุม เพราะประกอบด้วยถิ่นที่อยู่ และแหล่งอาหารที่เหมาะสมกับสัตว์ป่าเกือบทุกชนิด การสำรวจเบื้องต้นพบว่า มีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมหลายประเภท ได้แก่

สัตว์กินเนื้อ	16	ชนิด
ช้าง	1	ชนิด
สัตว์กิน	7	ชนิด
สัตว์กินแมลง	3	ชนิด
สัตว์จำพวกลิง	5	ชนิด
กระต่าย	1	ชนิด
สัตว์จำพวกใช้ฟันแทะ	6	ชนิด
ค้างคาวไม่น้อยกว่า	25	ชนิด
นก	318	ชนิด
สัตว์เลื้อยคลานและสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำประมาณ	70	ชนิด

อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เป็นแหล่งที่มีสัตว์ป่าชุกชุมมาก ในบางโอกาสขณะขับรถยนต์ไปตามถนน ท่านจะสามารถเห็นสัตว์ป่าเดินผ่านหรือออกหากินตามทุ่งหญ้า หรืออาจจะเห็นโขลงช้างออกหากินริมถนน บริเวณตั้งแต่ที่ชมวิวกิโลเมตรที่ 30 จนถึงปากทางเข้าหนองผกชี ตลอดจนถึงโป่งต้นไทร ลูกช้างเล็ก ๆ ชนและน่ารักมาก ในปัจจุบันถ้าขับรถขึ้นเขาใหญ่ ทางด้านตรวจเนินหอมข้ามสะพานคลองสามสิบไปแล้วก็สามารถเห็นโขลงช้างได้เหมือนกัน โดยเฉพาะในตอนกลางคืนจากการศึกษาตามโครงการอนุรักษ์ช้างป่า และการจัดการพื้นที่ป้องกัน (ELEPHANT CONSERVATION AND PROTECTED AREA MANAGMENT) โดย MR. ROBERT J.DOBAS ภายใต้ความร่วมมือของ WWF และ IUCN ในปี พ.ศ. 2527 -2528 พบว่ามีจำนวนประมาณ 250 เชือก

สัตว์ป่าที่สามารถพบได้บ่อย ๆ และตามโอกาสอำนวย ได้แก่ เก้ง กวาง ตามทุ่งหญ้าทั่ว ๆ ไป นอกจากนี้ยังพบ เสือโคร่ง กระทิง เลียงผา หมี แม่น ชะนี พญากระรอก หรือ หมาไม้ ชะมดอีเห็น กระต่ายป่า นกชนิดต่าง ๆ จำนวน 200 ชนิด จากจำนวน 318 ชนิด ที่สำรวจพบว่า อาศัยป่าเขาใหญ่เป็นแหล่งหาอาหารและที่อาศัยอย่างถาวร

นกที่น่าสนใจและพบเห็นบ่อย ๆ ได้แก่ นกเงือก นกขุนทอง นกขุนแผน นกพญาไฟ นกแต้วแล้ว นกโพระดก นกแซงแซว นกเขา นกกระปูด ไก่ฟ้า และนกกินแมลงชนิดต่าง ๆ พวกแมลงที่มีมากก็คือ ผีเสื้อชนิดต่าง ๆ ที่สวยงามมีประมาณ 5,000 ชนิด

สัตว์ป่าสำคัญของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

ช้าง (Elephas Maximus)

เสือ (Panthera tigris)

สัตว์กีบ

สัตว์จำพวกลิง และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม

นก

สัตว์เลื้อยคลาน

ความสำคัญของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

1. ความสำคัญด้านการอนุรักษ์

ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ช่วยป้องกันหรือบรรเทาการพังทลายและการสูญเสียดินของดิน เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ทำให้อากาศบริสุทธิ์ และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด นับเป็นผลดีต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก (โสภณ, 2525 อ้างถึงใน ช่อแพรว ทินพรรณ, 2544) อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นอุทยานแห่งชาติที่มีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ 3 ของประเทศไทย รองจากอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานและอุทยานแห่งชาติทับลาน และในการประชุมอุทยานแห่งชาติของโลก ครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2515 ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา เขาใหญ่ได้รับการยกย่องให้เป็น 1 ใน 5 อุทยานแห่งชาติของโลกที่มีการจัดการดีเยี่ยม และได้รับการยกย่องให้เป็นอุทยานมรดกของกลุ่มประเทศอาเซียน (ASEAN Heritage Parks and Reserves) ที่มีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศรู้จักเป็นจำนวนมาก (คณะวนศาสตร์, 2536 อ้างถึงใน ช่อแพรว ทินพรรณ, 2544)

2. ความสำคัญด้านเกษตรกรรม

อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ให้กับแม่น้ำสายสำคัญ ๆ ของภูมิภาค คือ แม่น้ำนครนายก แม่น้ำปราจีนบุรี แม่น้ำลำตะคอง และแม่น้ำละพระเพลิง เกษตรกรที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงจึงได้อาศัยน้ำ จากอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เพื่อใช้ในการเกษตร

3. ความสำคัญด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

ทิวทัศน์ที่สวยงาม ธรรมชาติที่สวยงาม เป็นป่าดิบกับทุ่งหญ้ากว้าง มีน้ำตกและสัตว์ป่านานาชนิด ประกอบกับอยู่ใกล้กรุงเทพมหานครทำให้ในปีหนึ่ง ๆ มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก

4. ความสำคัญด้านการศึกษา

อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ์ทางธรรมชาติ หรือห้องทดลองกลางแจ้งที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ มีพรรณไม้ สัตว์ป่า กกล้วยไม้ ดอกไม้ ตลอดจนชุมชนไพร่ที่มีค่า อีกทั้งยังเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่าและนกนานาชนิด จึงเหมาะสำหรับการใช้เป็นสถานที่ศึกษา ค้นคว้าและวิจัย สำหรับนักเรียนนักศึกษา และประชาชนที่สนใจทั่วไป

5. ความสำคัญด้านสังคม

คุณค่าอันสำคัญยิ่ง อย่างหนึ่งของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ คือ การเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ความสงบและความงดงามของธรรมชาติภายในพื้นที่ จะช่วยบรรเทาความเคร่งเครียด และช่วยส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักรักธรรมชาติ มีจิตใจในด้านการอนุรักษ์คิดแก้ไขในทางสร้างสรรค์ ให้สังคมเจริญก้าวหน้า (วิจิตร, 2526 อ้างถึงใน ช่อเพชร ทินพรรณ, 2544)

6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยว และการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ที่สำคัญ มีดังนี้

มหาวิทยาลัยคิงส์ตัน ภาควิชาป่าไม้ (1998) ได้รวบรวมการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยวและนันทนาการในประเทศออสเตรเลีย ซึ่งพบว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวและนันทนาการยังไม่ได้รับการจัดการที่ดีพอ ซึ่งมีผลกระทบทางกายภาพต่อการสูญเสียหน้าดิน การเกิดไฟป่า ของเสียและน้ำเสียที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และก่อให้เกิดการแพร่กระจายของเชื้อโรคในดินเพิ่มขึ้น

Kuniyal and Jain (2001) ได้ศึกษา การจัดการขยะที่เกี่ยวกับนักท่องเที่ยวในเส้นทางเดินป่าหิมาลายันประเทศอินเดีย พบว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่ที่เป็นผลมาจากการท่องเที่ยวคือปัญหาขยะและสุขอนามัย โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ยังมีสาธารณูปโภคไม่ได้มาตรฐาน โดยได้สำรวจจำนวนนักท่องเที่ยวซึ่ง 97% ของนักท่องเที่ยวมีอายุระหว่าง 25 – 50 ปี นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวซิกข์ มาที่นี่เพื่อจาริกแสวงบุญ มีเพียง 2% ที่มาเพื่อพักผ่อนหย่อนใจในช่วงดอกไม้บาน ปัญหาขยะที่นี้เป็นผลมาจากการขาดเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการจัดการขยะ และระบบสาธารณูปโภคที่มีอยู่ไม่สามารถรองรับได้ ซึ่งมีนักท่องเที่ยว 23% ที่ตระหนักว่าตนเองควรจะรับผิดชอบปัญหาขยะที่เกิดขึ้น และมีนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งเห็นด้วยต่อการนำขยะกลับไปด้วยขยะ 92% เป็นขวดน้ำเย็นและขวดพลาสติก ซึ่งไม่ย่อยสลายในระยะเวลาอันสั้นและเหมาะสำหรับการ reuse และ recycle ส่วนขยะที่พร้อมจะย่อยสลายได้จะเหมาะสำหรับการทำปุ๋ย หลักการในการปฏิบัติอย่างง่ายโดยให้นักท่องเที่ยวตระหนัก เลิกทิ้งสิ่งที่จะทำให้เกิดขยะ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ชอบทิ้งขยะที่นำมาใช้เพียงครั้งเดียว

ลลิตา โภชนพันธ์ (2539) ศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ในเชิงนิเวศสัญจร ด้วยวิธีการวิจัยเชิงสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถามประกอบการสังเกต พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดของกลุ่มท่องเที่ยวเป็นกลุ่มใหญ่มากกว่า 10 คน จะเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว พักผ่อนหย่อนใจ และส่วนใหญ่ไม่มีผู้ให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในกลุ่ม

จากการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศ ชาย สถานภาพโสด อยู่ในวัยหนุ่มสาวถึงวัยกลางคน การศึกษาระดับปริญญาตรี มีอาชีพเป็นพนักงานบริษัทเอกชน มีที่อยู่อาศัยในเขตภาคกลาง โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานคร นักท่องเที่ยวมักจะเคยไปท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่แล้ว และมีจุดมุ่งหมายเพื่อไปพักผ่อนหย่อนใจ โดยมีสาเหตุที่เลือกไป เพราะความงามของธรรมชาติ การเดินทางที่สะดวก และค่าใช้จ่ายน้อย การเดินทางมักไปกับกลุ่มเพื่อนที่อยู่ในวัยใกล้เคียงกัน โดยทั่วไปมักเป็นการท่องเที่ยวแบบพักค้างแรม สถานที่พักที่นิยมคือ บริเวณที่กางเต็นท์ในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ (โสภณ, 2525; มานิตา, 2528; พันทิพา, 2530; คมกริช, 2534; อภิวรรณ, 2534; คณะวนศาสตร์, 2536; มานพและคณะ, 2538; TDRI และ HIID, 1995 อ้างถึงใน ช่อแพร ทินพรรณ์, 2544)

ช่อแพร ทินพรรณ์ (2544) ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพเศรษฐกิจ สังคมของนักท่องเที่ยวกับการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ประกอบด้วย กิจกรรมการเดินป่า กิจกรรมศึกษาธรรมชาติ กิจกรรมดูนก/สัตว์ป่า กิจกรรมส่องสัตว์ โดยใช้สปรอตไลท์ ศึกษาด้วยการสอบถามนักท่องเที่ยวจำนวน 463 คน ตั้งแต่เดือน ตุลาคม ถึง ธันวาคม 2541 ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ พบว่าการประกอบกิจกรรมการเดินป่ามีความสัมพันธ์กับเชื้อชาติ รายได้ และผู้ร่วมเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งชาวต่างประเทศคิดเป็นร้อยละ 71, กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีรายได้มากกว่า 30,000 บาทต่อเดือนคิดเป็นร้อยละ 39 และนักท่องเที่ยวที่มალำพัง คิดเป็นร้อยละ 40 จะประกอบกิจกรรมการเดินป่ามากที่สุด

Hvenegaard และ Timony (1996) ศึกษานักท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับนักท่องเที่ยวประเภทอื่น ๆ ในด้านของการอนุรักษ์และรวมถึงลักษณะพื้นฐานของนักท่องเที่ยว และศึกษาเฉพาะในส่วน of นักดูนกซึ่งจัดเป็นส่วนหนึ่งของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการดูนกเองก็จัดเป็นกิจกรรมหนึ่งในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วยเช่นกัน ในงานวิจัยนี้แบ่งนักท่องเที่ยวออกเป็น 5 ประเภท คือ birding ecotourists, general ecotourists, high lights general tourists, highlights travellers and trekkers พบว่า นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นกลุ่มที่มีอายุและระดับการศึกษามากกว่านักท่องเที่ยวในกลุ่มอื่น

นิพล เชื้อเมืองพาน (2542) ศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา วนอุทยานภูชี้ฟ้า จังหวัดเชียงราย ด้วยการใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น ซึ่งข้อเสนอแนะในการจัดการคือควรให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งการได้รับประโยชน์อย่างเหมาะสม และมีคุณูเทศก์ควรมีความตระหนัก สามารถให้ความรู้ รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

Hvenegaard และ Dearden (1998) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพที่ดอยอินทนนท์ ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2536 ถึงเดือนมีนาคม 2537 ว่า Ecotourism เป็นการท่องเที่ยวที่นำองค์ความรู้ในหลาย ๆ สาขามาเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ โดยองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวประกอบด้วย นักท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐาน พื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ รวมถึงคนในท้องถิ่น ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบจะมีความเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพด้วย

Marthe S. Honey (1999) ได้กล่าวถึงที่พักแรมที่เป็นความใฝ่ฝันของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่สร้างขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 Maho Bay tented Camp ตั้งอยู่ในอุทยานแห่งชาติ St. John ประเทศสหรัฐอเมริกา มีสะพานไม้ระยะทางกว่า 3 ไมล์ ออกแบบขึ้นเพื่อป้องกันการกัดเซาะของดิน และเชื่อมบริเวณที่พักกับชายหาดสู่อาคารและห้องสัมมนาขนาดใหญ่ที่อยู่กลางทะเล ที่พักแห่งนี้สร้างขึ้นอย่างเรียบง่ายเพื่อรักษาสภาพเดิมไว้ แม้ว่าต่อมากจะมีการสร้างคอนโดมิเนียมขึ้นบริเวณข้างของอุทยานแห่งนี้ แต่ก็ได้ชื่อว่าเป็น Ecosensitive Honeymoon resort เพราะสร้างขึ้นจากวัสดุธรรมชาติ และวัสดุที่สามารถรีไซเคิลได้ เช่น กระเบื้องมุงหลังคาจะใช้ cardboard และซีเมนต์ที่รีไซเคิล , กระเบื้องปูพื้นห้องน้ำทำมาจากกระป๋องหลอดไฟฟ้าที่แตกละเอียด ประดับตกแต่งด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์ที่รีไซเคิล คอนโดมิเนียมแต่ละหลังจะใช้พลังงานแสงอาทิตย์และพลังงานลม นำน้ำฝนมาใช้ และใช้คอมพิวเตอร์ในการควบคุม ซึ่งส่งผลให้รีสอร์ทแห่งนี้ มีผู้มาเข้าพักเป็นจำนวนมากและนำรายได้มาสู่อุทยานแห่งชาติจำนวนมาก เป็นกายจุดประกายให้คนบางกลุ่มสนใจและให้ความสำคัญต่อการสร้างที่พักแรมเชิงอนุรักษ์กันมากขึ้น

Wall (1997) กล่าวว่า การท่องเที่ยวที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้น จะต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ, คำนึงถึงระบบนิเวศที่เปราะบาง และมีความเหมาะสมทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ใช่คำที่ใช้แทนกัน หลายรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอาจจะไปบ่มยังย m(/บน และถ้าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนแล้ว ควรต้องเพิ่มความระมัดระวังในการวางแผนจัดการ เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ เนื่องจาก

- (1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมักจะเกิดขึ้นโดยตรงในพื้นที่พิเศษ ซึ่งอาจมีขีดความสามารถที่จะรับแรงกดดันจากการท่องเที่ยวได้อย่างจำกัด
- (2) นักท่องเที่ยวมักจะมากขึ้นมากในช่วงเวลาวิกฤติ เช่น ช่วงเวลาที่สัตว์ผสมพันธุ์ หรือ ในช่วงที่สัตว์ต้องการล่าเหยื่อ
- (3) ปริมาณการใช้ทรัพยากรและผลกระทบที่เกิดขึ้นมีความสัมพันธ์กัน และนักท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก ๆ ก่อให้เกิดผลกระทบได้เช่นกัน
- (4) แม้ว่าผลกระทบที่เกิดในแหล่งท่องเที่ยวจะมีไม่มากนัก แต่ในเส้นทาง และนอกพื้นที่จะได้รับผลกระทบในด้านต่าง ๆ มากกว่า

Nelson (1994) กล่าวว่า การที่แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แพร่กระจายอย่างรวดเร็วทั่วโลกนั้น น่าจะเนื่องมาจากผลกระทบของการท่องเที่ยวที่ทำลายสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจที่แตกต่างกันในแต่ละประเทศ ในช่วงปลายยุค 1970 และต้นยุค 1980 นับเป็นช่วงเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่ปรากฏในหนังสือ OUR COMMON FUTURE และ World Conservation strategy และได้กล่าวถึง คำที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่รวมถึง Nature Tourism, Wilderness Tourism, Environmental Tourism, Green Tourism, Adventure Travel, Cultural Tourism, Ecological Tourism และ Sustainable Tourism (อ้างถึงใน Scarce, 1995) และสรุปว่า ด้วยความเชื่อมั่น การวางแผนอย่างรอบคอบ และกระบวนการจัดการที่ดีเป็นสิ่งที่จำเป็นไม่เฉพาะแต่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเท่านั้น แต่รวมไปถึงการท่องเที่ยวทุกรูปแบบ